Doc. PhDr. Juraj Pavúk, DrSc.
Archeologický ústav SAV
Nitra

Posudok dizertačnej práce
Kamila Remišová Věšinová
Genderová analýza v interpretaci neolitických sociokulturnich jevů
Praha 2010

Dizeratčná práca má 184 číslovaných strán, 52 obrázkov v texte a 10 tabuliek. Po abstraktoch v českom a anglickom jazyku nasleduje obsah práce v ktorom sa odráža koncepcia a štruktúra dizertácie rozčlenenej okrem úvodu do štyroch hlavných kapitol: o genderi ako celku, o archeológii kultu a náboženstva, o archeológii pochovávania a o archeológii sídliskových areálov, domácnosti a o produkcii. Takmer tretina práce je venovaná kultu, rituálu a náboženstvu v ktorej okrem teoretických úvah najviac pozornosti je venované antropomorfnej plastike analyzovanej a interpretovanej v mnohých konetxtoch.

Pred hlavnými kapitolami dizertácie graficky zdôraznene autorka definuje gender ako sociálny konštrukt, ktorý vyjadruje, že vlastnosti a chovanie spájané s obrazom muža a ženy sú formované kultúrou a spoločnosťou. Predsavzala si tento sociálny konštrukt v predloženej práci zo všetkých možných aspektov skúmať, opísať a na základe archeologických prameňov hľadať jeho identifikovanie a interpretáciu v prostredí neolitických kultúr.
Hneď úvodom treba povedať, že je to práca v našom archeologickom prostredí dosť neobvyklá a chápem ju ako opodstatnený pokus o obohatenie bádateľskej praxe na poli interpretácie archeologických objektov, javov a mnohorakých inventárov objavovaných v širokom spektre kontextov. Nie celkom obvyklú tému dizertácie zvýrazňuje aj autorkin jazyk a písomný prejav, ktoré v mnohých pasážach posúvajú text práce k eseji či až k pamfletu. Avšak v prevážnej časti práce čítame štandardný vedecký text oprostený aj od metajazyka.
Kamila Remišová Věšínová sa ako uvedomelá feministka v úvodných partiách práce vyrovnáva s problémom feminizmu, ktorý s genderom veľmi úzko súvisí a prepojila ho programovo aj s genderom v archeológii. Autorka definuje a diferencuje termíny gender a feminizmus. Kriticky zhodnotila prvotnú činnosť a výsledky tzv. feministickej archeológie z ktorej za pozitívnu zložku považuje feministickú kritiku archeológie, ktorá pripravila cestu k zrodu genderovej analýzy orientovanej na objektivizáciu interpretácie.
V kapitole *Gender kdy, proč a jak* s využitím novšej až najnovšej literatúry sa riešia otázky pomerne krátkych dejín bádania a autorka v širokom zábere charakterizovala základné problémy a metódy genderovo orientovaného bádania so zameraním postrehnúť a analyzovať rolu a chovanie mužov a žien, ale aj detí, v zaniknutých spoločenstvách, v užšom slova zmysle v neolite Blízkeho východu a Európy. Tam načrtla aj hlavné tematické okruhy genderovej archeológie, ktorým sa v nasledujúcich častiach dizertácie venovala podrobne. Vzhľadom na šírku záberu, od metodológie, chápania artefaktu a objektu v systéme kontextov, archeológie kultu a náboženstva, matriarchátu cez antropomorfné a zoomorfné plastické a kresbové vyobrazenia v rôznych kontextoch, po archeológiu pochovávania, sídliskových areálov až po domácnosť a výrobu nie je možné v posudku pozitívne či kriticky komentovať všetky autorkine metodické postupy, komentáre doterajších výsledkov, názory a jej pokusy o vlastné interpretácie.

Pozitívne možno hodnotiť celú štruktúru práce v ktorej jednotlivé tematické okruhy sú často oživované exkurzmi do mytológie, etnológie i histórie. Evidentná je snaha postrehnúť v známych archeologických objektoch a artefaktoch zatiaľ nepoznané obsahy aplikovaním genderovej analýzy. Dobre poučená súčasnou literárnou produkciou nachádzala podnety na formulovanie kľúčových otázok a problémov a inšpiráciu na hľadanie riešení. Ako príklad môže poslúžiť prezentovaný "souhrn klíčových kontextů" na str. 48. s podrobnou definíciou všetkých parametrov, vlastnosti a znakov zohľadňovaných pri výskume konkrétnych artefaktov, v tomto prípade sošky ako predmetu genderovej analýzy. Tam preukázala vlastný pohľad na komplexné skúmanie archeologického artefaktu, ktorý možno uplatňovať aj na ostatné objekty a javy. Celý súhrn kontextov však indikuje celý rad otázok na ktoré archeológia pri všetkých druhoch objektov z rôznych príčin asi nemôže poskytnúť hľadané odpovede. Na túto skutočnosť autorka na mnohých miestach v práci narážala, keď postrádala hľadané informácie potrebné pri klasifikácii a interpretácii artefaktov alebo objektov ako sú pohrebiská, hroby, domy alebo sídliskové štruktúry.

Autorka častými citáciami priznáva akceptovanie názorov autorov angažovaných v genderovej archeológii. Len v detailoch s niektorými polemizuje. Okrem vlastnej analýzy neolitických hrobov a pohrebísk na českom území, s využitím katalógu Marie Zápotockej, autorka pracovala s druhotnými prameňmi a to v tom zmysle, že väčšinou argumentovala výsledkami analýz a s interpretáciami viacerých autorov a sama sa s primárnymi publikovanými prameňmi len v malej miere zaoberala. Platí to aj používaných ilustráciách, ktoré vo väčšine prebrala z takých sekundárnych zdrojov. Doktorandka sa nepokúsila overiť napr. niektoré interpretácie J. Chapmana o pohreboch na neolitických sídliskách v Karpatskej kotline, o hroboch v domoch skupiny Körös z ktorej nepoznáme ani jeden autenticky dobre čitateľný zaniknutý dom. To isté platí aj o tzv. smrti domu spojitosti so smrťou dôležitého člena rodu, najmä keď je známe, že niektoré sídliská lengyelskej kultúry, ale najmä kultúry Cucuteni-Tripolje zanikali po totálnom požiari rozľahlých sídlisk bez toho, aby sa v zhorenom dome našiel čo len jediný skelet človeka. Pravdepodobne najmä v suchých periódach obyvatelia menších ale aj osád so stovkami domov sa nevedeli ubrániť veľkoplošnému ničivému požiaru. Novšie výskumy ukázali, že v Çatal Hüyüku býčie či baranie hlavy nerodili ženy, ale že išlo najskôr o reliéfne zobrazenia plazov a nie žien. Podobne problematické sú prevzaté pasáže o dnes už dobre známych pohrebiskách kultúry s lineárnou keramikou. Určite neplatí, že na neolitických lokalitách je spondylový šperk výhradne výbavou ženských hrobov. Tu sa núkala príležitosť pre vlastnú analýzu dnes už početných pohrebísk tejto stredoeurópskej kultúry alebo aspoň potreba overiť niektoré údaje. Pohreby na sídliskách kultúry s lineárnou keramikou sú marginálnym javom bez možnosti zmysluplnej interpretácie, keď vôbec nie je jasné ku ktorému domu mohol ten ktorý hrob patriť. Ani superpozície domov na sídliskách kultúry s lineárnou keramikou nie sú zriedkavé (Štúrovo, Bylany). Práve zakladanie prvých extramurálnych pohrebísk v kultúre s lineárnou keramikou, spolu s celým radom ďalších zásadných zmien, znamenalo zásadný progres v hospodársko-spoločenskom rozvoji roľnícko-chovateľských spoločenstiev v strednej Európe.

Samozrejme, možno akceptovať zámer autorky, že jej úmyslom nebolo potvrdzovať či vyvracať cudzie dogmy alebo vytvárať vlastné dogmata, ale že ide o pokus o vytvorenie priestoru pre koncepčné a vedecké uvažovanie o spoločnosti a živote našich predkov a o prezentovanie praktického významu genderovej analýzy vtedy, keď je pre ňu dostatok relevantných prameňov (str. 7). V tomto zmysle Kamila Remišová Věšinová svoju úlohu v dostatočnej miere splnila. Prezentovala široké spektrum názorov na možnosti skúmania neolitickej spoločnosti z hľadiska možného uplatňovania rodových princípov od novonarodencov až po hrob a od deľby práce až po pohľad na dianie okolo krbu v neolitickom dome. Z hľadiska genderových vzťahov pripadá mi problematika matriarchátu po odznení aplikovania postulátov historického materializmu ako svojho druhu anachronizmus.

Nakoniec sa žiada upozorniť len na niektoré chybné či mylné údaje, ktoré bude potrebné pri ďalšej práci s textom opraviť. Lokalita Padina nie je vo Vojvodine ale v tzv. Džerdape v Srbsku,

tell na lokalite Herpály patrí rovnomennej nekoroneolitickej kultúre a nie krišskej kultúre, v Zengővárkony nešlo o pochovávanie mužov bez hlavy, ale o posmrtné manipulácie, vyberanie lebiek z hrobov, vzhľadom na územnú blízkosť žiadalo by sa podrobnejšie venovať pohrebným praktikám počas lengyelskej kultúry, sú tam napríklad aj „bohaté" hroby detí, pod kultúrou Marica bola zrejme myslená kultúra Karanovo, Jordanów nie je náleziskom rössenskej kultúry a pod.
Doporučujem do pozornosti mimoriadne veľké takmer úplne preskúmané pohrebisko v bulharskom Durankulaku, asi vhodné na proponované genderové analýzy, kruhový objekt v Herxheime so sekundárnym deponovaním pochovaných, súbor antropomorfnej plastiky kultúry Cucuteni z Dumeşti alebo z Podur Dialul Giudăru
V poslednej kapitole dizertácie Kamila Remišová Věšinová vecne zhrnula ako obsah tak aj prínos svojho projektu genderovej analýzy a odpovedá si na otázku, či je archeológia schopná v archeologických kontextoch gender objaviť a definovať. Jej odpoveď je áno, ale pri splnení celého radu podmienok a so zapojením interdisciplinárneho bádania. Myslím si však, že o to sa usiluje každé seriózne archeologické bádanie a to bez ohľadu na gender bádateľov/liek alebo dávnych predkov bez ohľadu na ich pohlavie a vek. Doktorandka preukázala v plnej miere, že si osvojila veľké penzum poznatkov ako z oblasti teórie tak aj o materiálnej a duchovnej kultúre neolitických populácii medzi Mezopotámiou a Atlantikom a že vidí cesty a metódy ako odkryť a rekonštruovať vzťahy medzi objavovanou materiálnou archeologickou kultúrou a spoločenskými aktivitami jej tvorcov. Autorka si vytvorila solídnu východiskovú bázu na postupné systematické riešenie problémov genderových procesov na základe konkrétnych archeologických objektov na potrebnej informačnej úrovni.

Predložená dizertačná práca tematicky i metodicky obohatila domácu literárnu produkciu a isto nájde aj živú odozvu. Napriek tomu, že práca je poznačená možno až prílišnou závislosťou na používanej literatúre, považujem ju za dostatočne pôvodnú ako i primerane kritickú voči citovaným autorom ale aj s jasne prezentovanou bádateľskou víziou na poli genderovej analýzy. Dizertačnú prácu Kamily Remišovej Věšinovej rád so všetkou zodpovednosťou odporúčam prijať k ďalšiemu konaniu a po úspešnej obhajobe navrhujem udeliť jej vedecko-pedagogickú hodnosť doktora filozofie (PhD).

Nitra, 28. okt. 2010